

Igen és nem

Híradó vagy Szemle?

Egy kis alakú helyi kiadvány látott napvilágot. Izléses nyomtatott borítóján a cím: *Somogyi-könyvtári híradó*. Rota-printes sokszorosítással készült a szövege. Mégis, szépsége, olvashatósága, praktikusága — amennyire ez a sokszorosító technika engedi — nyilvánvaló.

A szegedi városi könyvtár „munkamozgalmi híradója”. Másutt is jelennek meg hasonló üzemi, intézményi időszakos kiadványok, üzemi lapok hasonlóak. Mi teszi hát *közérdekűvé* ezt a harminc-negyven lapos, negyedévenként megjelenő füzetet?

A *Somogyi-könyvtár a város könyvtára*: földadatát tehát helyesen érlelmezi úgy, hogy hatásköre, tennivalói közé tartozónak tartja mindazt, ami a *szűk könyvtári érdeken túlmutatva* az egész város kulturális szolgálatát jelenti. A szorosabban vett könyvtári jellegű írásokon kívül minden számban közöl — újabban *Szegedi Örökség* rovatcím alatt — Szeged művelődéstörténetéből értékes tanulmányokat, dokumentumokat. E mostani (6. évf. 2.) számban például megemlíti a feledéstől azt az 1945 tavaszán Szegeden sokszorosítva megjelent, s minden bizonnyal azóta a forrásul használt példány kivételével elkallódott kiadványt, amely *Polgári és népi demokrácia* címmel hazánkban legálisan először foglalta világos rendbe a magyar kommunista főszerkesztés utáni politikáját körvonalazó államelméleti, teoretikus tudnivalókat, a dokumentum közlésének, Péter Lászlónak jól valószínűsített fölvetése szerint *Révai József* tollából. Rendkívül értékes és fontos okmány ez, „első ismerkedésünk a marxizmus—leninizmussal”, s nemcsak Révai ekkor értelműen pozitív írásainak gyűjteményét gazdagítja vele, hanem a népi demokrácia államelméletének kialakulásával foglalkozó történeti kutatásokat is.

Az előző számokban hasonlóan találunk érdekes, Szeged haladó múltját feltáró közleményeket. *Habermann Gusztáv* a száz év előtti szegedi jogtudós, a *Corpus Juris* első fordítójának, *Gegus Dániel*nek elfelejtett alakját idézi föl. *Gyuris György Dugonics András* könyvtárának anyagát elemzi, tanulságait boncolgatja, *Kálmány Lajos*nak *Reizner János*hoz írott levelei a könyvtár kéziratárából kerültek közlésre. A kortárs *Domokos László* arra emlékszik, miként szerezte meg és hozta Szegedre barátjának, *Móra Ferenc*nek, a könyvtár számára a Tanácsköztársaság falragaszait, röplapjait. És így tovább.

Sokszor leírtuk már, de most ennek a kis füzetnek és dícséretes törekvésének

látán ismét jogosan vetődik föl, Szegeden nincs *helyismereti folyóirat*, amely a város múltját, jelenét és jövőjét tudományos alapossággal, egyszersmind népszerű, közérthető stílussal megírt tanulmányokban közkinccsé tenné. Az országban egy sereg ilyen időszakos kiadvány jelenik meg: a nagy múltú *Soproni Szemle*, *Vasi Szemle*, a főszerkesztés óta született szolnoki *Jászkunság*, miskolci *Borsodi Szemle*, *Veszprémi Szemle*, *Békési Élet* stb. Szegeden is egészséges hagyománya van a helyismereti folyóiratoknak: a *Népünk és Nyelvünk*, a *Széphalom*, a *Szegedi Szemle*, a *Délvidéki Szemle* — koruk bélyegét most leszámítva — a mai kutatás számára is rendkívül sok kincset hordtak össze a mai és a holnap városépítés, városfejlesztés számára. Amit most egyéb híján a szerény külalakú, de igényes Somogyi-könyvtári híradó tesz, arra valóban egy negyedévenként megjelenő Szegedi Szemle lenne hívatott.

Nem helytörténeti, hanem *helyismereti* folyóiratra lenne szükség. Nem a múlt öncélú bogarásztatása a cél, hanem a város múltjában, jelenében rejtőzõ értékek közkinccsé tétele és fölhasználása a jövő érdekében. A folyóiratnak éppen úgy kell a helyi munkásmozgalmat kiemelkedõ harcainak életmûvét, a mozgalom történetének meg rejtett mozzanatait megismertetni, mint a városfejlesztésre vonatkozó friss terveket is. Nemcsak történészek, hanem mérnökök is írják ezt a folyóiratot! A lakossággal való szóértésnek, a kölcsönös véleménycsereket illetékes fórumul szolgálhatna. A szegedi történelem neves alakjainak életrajzához, művek ismeretéhez éppen úgy szívesen hozzászólnának kortársak, a dolgok ismerői — ha erre volna számukra tér — mint ahogyan szenvedéllyel vitáznának a városfejlesztés távlatain, általános és részletekbe menő megoldásain. Egy jól szerkesztett, jól kézben tartott helyismereti folyóirat sok hasznos tapasztalatot, értékes véleményeket, szempontot gyűjthetne össze a szakemberek számára is.

Jó lenne megkeresni az anyagi és egyéb lehetőségeket arra, hogyan teremthetné meg a városi tanács művelődésügyi osztálya irányításával a könyvtárak, múzeumok, leltárak dolgozóinak, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének egyesített ereje a Szegedi Szemle megindításának feltételeit.

Addig is jelentős érdeklődésre tarthatnak számot a Somogyi-könyvtári híradó újabb számai.

Szegedi fametsző művészek

Különös világ a fametszet világa. A művész az általa fába metszett kép nyomataival közvetlenül szól hozzánk. Akár többszáz nyomat formájában is, nem reprodukált, hanem ugyanannyi eredeti műalkotást juttathat el az érdeklődőkhöz. A fametszet a középkorban a könyv lapjairól indult el. Darabos formái elárulják alkotójuk küzdelmét az anyaggal, s ez a darabos nyelv sajátossá válna későbbi korok művészeit is archaizálásra csábította. Régi korok fametszői gyakran kerültek ki a nyomdászok közül, akik maguk is készítették könyveikhez illusztrációt. A metszettekbe sokszor népi ízek keveredtek. Ezek a népi ízek adtak táplálékot a század elején újjászületett és az európai grafika élvonalába feltört lengyel fametszőművészetnek is.

A művészi fametszet ritkán öncélú. A huszas éveken Kolozsvárról Szegedre került Buday Györgynek sem az volt a fő törekvése, hogy csupán szép grafikákkal gazdagítsa a magyar művészetet. A kizsákmányoltak mellett foglalt állást fametszeteivel is. Rámutatott nyomorúságos életükre és szellemi kincseikre, melyek megbecsülést követeltek. Szegedi Kis Kalendáriuma, ezek a miniatűr könyvecskék, fametszettekkel kísérve népi dallamokat közölték. A Boldogasszony búcsúja című fametszetsorozat komor mondanivalókkal terhes. A balladák világához illő formanyelvet hamar megtalálta a fametszetben. A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma fontos állomás Buday életművében. Kiadványai gyakran jelentek meg az ő fametszetű illusztrációival. A második világháború előtt Londonba emigrált, de ott is az a harcok magyar maradt, akinek itthon megismerték. A felszabadulás után 1947-ben Budapestben állította ki gazdag munkásságának egy részét. Itt találkozhatunk az Angliában készített fametszeteivel is. Néhány hete pedig Szeged városa ismét falai közé fogadhatta Buday György grafikáinak kiállítását.

Buday György szegedi fametsző működése nagy hatással volt a fiatal művészekre. Ez a művészet más úton kereste a népi szellemet, mint a magyaros motívumokkal felszallangozott mondvascsinált népieskedés, mely utat talált a fametszőművészet nem is egy művelőjéhez. Egy fiatal orvosnövendéket, Bördás Ferencet is rabul ejtette Buday fametsző művésze. Hatása Bördás első művein tagadhatatlan. Ő is illusztrációkat és exlibriseket metszett, s őt is hamar szárnyra vette a hír. Munkái, melyek mindinkább felöltöttek izmos egyéniségének alkotó jegyeit, megszerzték számára a firenzei Művészeti Akadémia tagsá-

Kopasz Márta metszete

gát. Kisgrafikáit, exlibriseit, údvözlő lapjait külföldi grafikabaratok mindig örömmel fogadják. Bördás Ferenc hamar elkerült Szegedről, de a művészettörténet feljegyezte, hogy ő is a csonka torony árnyékából indult el.

Van azonban olyan grafikusművésze is Szegednek, akit szorosabb szálak fűznek a városhoz, aki művészeti tanulmányainak befejezése után ide jött vissza és ma is itt alkot. Kopasz Mártáról van szó. Az ő grafikus munkássága is túljutott az ország határain. Míg Buday az angol, Bördás pedig az olasz művészvilág felé teremtett kapcsolatot, Kopasz Márta művészete Franciaország és Lengyelország felé mutat. Egy fiatalon elhunyt francia fametszőművész, Valentin le Campion emlékére hirdetett pályázaton aratta egyik sikerét. Művészetét NAGYBAN a hivatalos lapban egy gazdagon illusztrált cikk ismertette és ezekben a lengyelországi malborki III. Exlibris Biennáléra is meghívák, hogy a kiállításon

mutassa be exlibrisait a Malborki Vármúzeumban, a rosszemlékű keresztelovagok egykori várában. A Malborki Biennáléra való meghívás rangot jelent az exlibrisművészek számára. Kopasz Márta kapcsolatai Lengyelországgal az 1964. évi krakkói Nemzetközi Exlibris Kongresszuson erősödtek meg. A fametszet mellett a linóleum-metszettel is műveli, dinamikus képalkotásának ez az engedékenyebb anyag sokszor inkább megfelel.

Még egy szegedi adalékot említsünk meg a fametszőművészettel kapcsolatban. A múlt évben Budapesten és Prágában megrendezett gyermekrajz kiállításon több szegedi fametsző-zsenge is a látogatók elé került. Kopasz Márta ifjú tanítványainak művei. Az elvetett mag, úgy látszik, jó talajba hullott és reméljük, hogy esz, aki a fametsző művészet fátylóját tovább fogja Szegeden lobogtatni.

Dr. Semsey Andor,
a Kisgrafika Barátok Klubjának vezetőségi tagja

Bihari Sándor:

LEVÉL

A szavaimnak, amíg itt vagyok,
adjátok helyet, érzékeny talajon
napfényt, mozgást, — ha szólanom
alkalom és kedv támadhatott.

Az idő koordinátái még
megjelölnek — jobb s rosszabb én sem vagyok;
derülök, szenvedek ahogy
kiszabadítok egy-egy igét,

ahogy kilélegzek egy-egy fohászt
a várható halálból; — jólhangzó eget
hiszek nekik s értő unokát,

Míg mondhatom, mondom, hogy legyetek
szótartók énekeimhez, legalább
ezredrészt mint velük én leszek.

Stefáni Edit

Műteremben

Magyar László

A Mesidje rend lovagja

Sülvövény újságíró korunkban nagyon megharagudtunk egyszer Újlaki Antalra, a Tesvir-re, aki a büszke cívis-város, Debrecen szülőtte volt — az idén áprilisban ünnepelethetjük volna születésének századik évfordulóját, ha meg nem feledkezünk róla — de mégis a rivális városnak, Szegednek lett nevezetes és jellegzetes alakja. Ő titulált jó debreceniesen testvirnek mindenkit, végül mégis az ő ragadvány-neve lett a szóból. Igazság szerint tisztelhetjük volna mesterünknek is, mert pompás újságíró volt, lapjával, a krajaeros Szegedi Friss Újsággal valóságos csudát művelt a közbömbös szegedi homokon.

— Szegedi Friss Újság, egy krajcárt megér! — kínálgatta évtizedekig a lapot egy öreg rikkancs a rókusi állomáson a sűrűn érkező vonatok utastömegének.

Olyan hatalmas példányszámban kelt el, hogy azt nem egy országos napilap is joggal megirigyelhetné volna. Pedig Újlaki Tóninak igen kemény szellemi konkurrensai

voltak, közöttük Tömörkény István és Móra Ferenc az öreg Szegedi Napló redakciójában. De a népiújság-csinálás tudományát nyilván ő ismerte jobban.

Az első világháború előtt, még a békebeli békeben nagy tekintély volt Szegeden. Kicsit irigykedve, kicsit csúfolódva a Mesidje-rend lovagjának nevezték, nem is alap-talanul, mert valóban birtokosa volt a ritka kitüntetésnek. A török szultán ékesítette föl vele, így jutalmazva meg A Bosphorus partján című könyvét, amelyben törökországi élményeiről számolt be. Lovagga még sem a padisáh kardja ütötte, hanem sokkal korábban Gárdonyi Géza fringijára. Ez pedig úgy történt, hogy lovagias afferba keveredett az akkor — a nyolcvanas évek végén — Szegeden újságírókódó és nála négy esztendővel idősebb, de még szintén nagyon fiatal Gárdonyi Gézával. A párbajba Újlakit részben különös gyűjtőszendélye sodorta, részben újságíró-kollégáinak ugrató kedve.

Gárdonyinak volt egy szép első kiadású Károli-bibliája, muzeális értékű ritkaság. Újlakinak nagyon megfájdult rá a foga.

— Csak három napra add kölcsön, testvir — kuncso-rogta körül minduntalan Gárdonyit, aki azonban hallani sem akart a dolgról.

— Ismerlek — szabadkozott —, ha kölcsön adnám, már keresztes is vethetnek rá.

— Három nap múlva becsületatyáuristenemre visszadom — fogadkozott Újlaki.

A kitartó kapacitálásnak az lett a vége, hogy Gárdonyi megunva az örökös zaklatást mégis kölcsönadta a könyvet. A három nap eltelt, de hiába kérte, követelte vissza, Újlaki egyre csak hitegette, újabb és újabb határidőre ígerte a biblia visszaszármaztatását. Hetek, hónapok teltek el így, végül is elfogyott a nagyon szelid lelkű Gárdonyi türelme is, és a kávéházi törzsasztalnál, a nagy

nyilvánosság fülehallatára, lecsirkefogótolvajgazemberezte féltett kincsének bitorlóját.

— Halálos sértés — világosították fel a kollégák Újlakit —, olyan súlyos sértés, hogy azt csak vérrel lehet lemosni.

Addig hergelték, míg fölébredt a lelkében szunnyadó orozlán és elküldte segédeit Gárdonyihoz fegyveres elégtételt követelve tőle. Gárdonyit, aki már szerette volna elsimítani valahogy a dolgot és kérte volna talán a bocsánatot is, meggyőzték az ugrató-kedvű kollégák, hogy vállalnia kell a párbajt.

— Kard ki kard hát! — kiáltotta végül.

A nevezetes párbaj színhelye a huszárlaktanya volt. A két fiatalembert félmeztelenre vetkőztették, és a segédek kezükbe nyomták az élesre köszörült párbajkardokat. Nyilván egyik sem született párbajhósnak, mert úgy reszketett kezükben a gyilkos penge, mint a nyárfalevél. Amikor elhangozott a vezetőségéd rajtál-ja, Újlaki remegő kezéből földre pottyant a kard, amint pedig lehajolt érte, megbottlott, négykézlábra roskadt, az ugyanúgy remegő Gárdonyi pedig megpillantva ellenfele eléggé zsírpárnás hátát, két kézre kapott kardjával valósággal faszörni kezdte. A segédek alig tudták kiverni kezéből a véres szerszámot.

Gárdonyi Gézá, aki ekként vagdalta lovagga Újlakit, hoszabb ideig tartó államfogházra ítélték párbajvétségért. Arról, hogy végül visszakapta-e öreg bibliáját, hallgat a krónika.

A gyűjtőszendély sírjái elkísérte Újlaki Antal, ami oka lehetett annak is, hogy bár elismerték mesterségbeli kiválóságát, példaképünknek nem tudtuk vállalni.

— Testvir, kinald meg már öreg kollégádat egy cigarettával — fogta meg ott, ahol éppen érte, utcán, kávéházban, vagy a városháza folyosóján valamelyikünket. Amikor készségesen eléje tartottuk cigarettatárcánkat, hát